

MIȘCĂRI ȚĂRĂNEȘTI DIN SATELE DEPENDENTE DE ORAȘUL BRAȘOV ÎN ANII 1848—1849

FLORIN SALVAN

În cele 26 de sate dependente de orașul Brașov au avut loc, în anii 1848—1849, de altfel la fel ca și în alte părți ale Transilvaniei ¹, unele mișcări revoluționare, țărănești, cu caracter social și național, împotriva stăpînului lor feudal, orașul Brașov, care exploata aceste sate în chip multilateral ². Cunoașterea acestor frământări sociale, izvorite din raporturile antagoniste dintre țărănimea supusă, română și maghiară, și patriciatul săsesc brașovean, nu poate fi lipsită, credem, de interes, deoarece întregeste tabloul revoluționar cunoscut din Transilvania. „Generalul — spune V.I. Lenin — nu există decît în particular, prin particular. Orice particular este (într-un fel sau altul) general” ³. Aceste mișcări, așa cum arată actele magistratului brașovean, nestudiate încă sub acest raport, au îmbrăcat aspecte diferite.

Primele acte răzvrătitoare împotriva orașului Brașov încep în primăvara anului 1848, nu mult după izbucnirea revoluției din Ungaria, în grupul celor șapte sate săcelene, Baci, Turcheș, Cernatu, Satulung, Tărlungeni, Purcăreni și Zizin. Aceste sate, cunoscute în actele săsești vechi sub numele de „villae olachales” sau „Bleschdörfer”, adică sate românești, peste care s-a suprapus o populație secuiască abia la sfîrșitul secolului al XIV-lea ⁴, aveau, după recensămîntul din anul 1838, ultimul înainte de revoluție, 20 245 de locuitori, din care 10 268 (50,47%) români, 9 006 (44,78%) maghiari și secui, 944 (4,65%) țigani și 27 (0,10%) sași ⁵. Din cei 37 083 de locuitori existenți

¹ Vezi Victor Chereșteșiu, *Adunarea națională de la Blaj*, Ed. pol. Buc., 1966, p. 227—249, 371—379.

² Pentru această problemă, vezi Florin Salvan, *Situația social-economică a satelor dependente de orașul Brașov în preajma anului 1848*, în „Studii și articole de istorie”, VII (1965), p. 191—207.

³ V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E. S. P.L.P., Buc., 1956, p. 323.

⁴ Aurel A. Mureșianu, *De cînd locuiesc ciangăi în Săcele?*, în „Plaiuri săcelene”, IV (1937), nr. 4—5 (aprilie—mai), p. 67 și nr. 6 (iunie) p. 97.

⁵ Calcul făcut de noi după Arh. st. Brașov, Recensămîntul populației din Brașov și Țara Birsei, ani extremi: 1526—1917, tabelul II, întocmit de E. Limona (în ms.).

în acest an în toate satele dependente, numai în Săcele locuiau deci, mai mult de jumătate (65,37%) din populația supusă.

Deoarece populația asuprită din Săcele era formată, cum se vede, pe plan național, din români, în majoritate, și maghiari, iar clasa dominantă o constituia patriciatul săsesc brașovean, mișcările țărănești cu caracter anti-feudal vor îmbrăca și aspecte naționale, cele două laturi ale frământărilor țărănești împletindu-se într-un proces revoluționar unic, cu caracter antimagistratual.

Actele contemporane arată că populația românească din Săcele se va situa încă de la începutul mișcărilor revoluționare din Țara Birsei alături de mișcările naționale românești din Transilvania, în timp ce ungurii săceleni, atrași, cum zice George Barițiu, de mișcările „ultra-maghiare” din secuime ⁶, se vor sprijini în lupta lor contra Brașovului pe mișcarea secuiască. Fără îndoială, conținutul social și național-revoluționar al manifestului anonim, „Fraților români”, tipărit la Pesta în martie și adus lui Barițiu de studentul brașovean Ioan Iuga ⁷, găsit de poliția săsească din Brașov și într-unul din cele șapte sate, și anume în Turcheș, la curia tatălui lui Ioan Iuga ⁸, nu va fi rămas fără ecou în rîndul românilor săceleni. Îndemnurile la luptă națională și socială cuprinse în acest manifest au găsit un teren favorabil în rîndul populației românești din Săcele, asuprită pe plan social și național de orașul Brașov.

Românii săceleni participă în număr mare la mișcarea revoluționară cu caracter social și național a românilor brașoveni de la începutul lunii aprilie, revendicînd, de la magistrat, egalitate de drepturi civile și politice cu sașii. Numărul mare de săceleni prezenți la această mișcare a fost semnalat cu îngrijorare chiar de judele Brașovului, Johann von Albrichsfeld, în rapoartele sale către guvern ⁹. Românii săceleni, la fel ca cei din toate satele Țării Birsei ¹⁰, au trimis o delegație numeroasă la marea Adunare națională de la Blaj din 3/15 mai 1848. Printre delegații săceleni fiind unii intelectuali de prestigiu, cu studii superioare, cu autoritate în popor, în cele două delegații stabilite de adunare să ducă hotărârile ei la dieta din Cluj și la împăratul de la Viena au fost aleși și zece săceleni ¹¹. Mai tirziu, în iulie, cînd comitetul românesc de la Sibiu, bănuind pe Șaguna și consorții rămași la Pesta de necredință

⁶ „Gazeta de Transilvania”, XI (1848), nr. 87 (25 oct. st. v.), p. 358.

⁷ Un exemplar original tipărit cu cirilice se găsește și la Arh. st. Brașov, Fondul Honterus, doc. nr. 105/1848. Manifestul e comentat de Silviu Dragomir, în *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania, în anii 1848 – 1849*, vol. V, Cluj, 1946, p. 120 – 122 și de Victor Cheresteșiu, în *Adunarea națională de la Blaj*, p. 207 – 209.

⁸ Aurel A. Mureșianu, *Prefectura română a Țării Birsei în 1848 – 1849*, în „Țara Birsei”, II (1929), nr. 2, p. 129.

⁹ Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 124 sqq; Victor Cheresteșiu, *op. cit.*, p. 279; *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, Ed. a II-a, Ed. Academiei, București, 1963, p. 14 – 15; Aurel A. Mureșianu, *op. cit.*, p. 130 – 131.

¹⁰ Iacob Zorca, *Monografia comunei Vlădeni*, Sibiu, 1896, p. 58.

¹¹ Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. I, Sibiu, 1904, p. 337 – 338; George Moroiianu, *Tribunul de origină din Săcele în revoluția din 1848*, în „Plaiuri săcelene”, I (1934), nr. 7 – 8 (iulie – august), p. 3 – 5.

față de cauza națională, intenționa să-i recheme acasă, pe scrisoarea de rechemare, după cum spune Ion Bran, se așternuse „o mulțime de subscripții din Brașov, Săcele, Sibiu etc.”¹². Săcelele figurau deci în același rînd, din acest punct de vedere, cu cele două orașe mari.

Populația maghiară din Săcele începe încă din primele zile ale lunii mai o luptă perseverentă pentru a se desprinde de administrația Brașovului și a se uni cu comitatul Trei Scaune. În fruntea acestei acțiuni se aflau notarul Miklos Mihail din Cernat, fratele său Miklos Gheorghe, dascăl în Zizin, preotul Szasz Gheorghe din Satulung, care răspîndea poeziile revoluționare ale poetului Petöfi Sandor, țăranul Csabai Ștefan din Tărlungeni și alții. N-au lipsit de la aceste acțiuni nici trei juriști secui, Zsigmond Bong, Ferencz Bong și Paul Donáth din satele secuiești vecine, chemați de săceleni, fiind oameni cu știință de carte. Ungurii săceleni au făcut o petiție către comitatul Trei Scaune, cerînd alăturarea celor șapte sate la acest comitat, dar fără efect. După aceasta au trimis o delegație la dieta ardeleană din Cluj, delegație din care făceau parte, printre alții, notarul Miklos Mihail, juriștii Zsigmond Bong și Paul Donáth și alții, dar tot fără rezultat. În luna iulie 1848 a fost trimisă o nouă delegație la guvernul și parlamentul din Pesta, care n-a obținut, de asemenea, nimic favorabil. Paralel cu această revendicare de ordin politic, săcelenii au făcut și o altă petiție către dieta din Cluj, în care se plîngeau împotriva obligațiilor iobăgești datorate orașului Brașov. În rezumat, în această plîngere ei arătau următoarele: 1) toți locuitorii au contribuții mari; 2) Brașovul le cere lemne de Crăciun, taxe și să ducă gunoi pe hotar; 3) sînt obligați să facă 12 zile de cărăușie, indiferent dacă e nevoie sau nu; 4) nu sînt în stare să plătească dijma; 5) orașul le-a luat locurile de pășune și le dă nutreț pe bani. Delegația care a fost la dieta din Cluj a cerut, pe lângă unirea săcelelor cu comitatul Trei Scaune, ca Brașovul să le dea o despăgubire în bani, drept compensație pentru terenurile luate în trecut de Brașov de la ei. Această acțiune a entuziasmat pe ungurii săceleni, care s-au adunat de mai multe ori, cu toate interdicțiile magistratului, pe la casele unora dintre ei și au semnat, în număr mare, petițiile amintite, contribuind totodată cu bani pentru deplasarea celor două delegații¹³.

Determinate de dorința ungurilor săceleni de a se elibera de asuprirea socială și națională a patriciatului săsesc, tendința firească, legitimă, precum și de considerente de ordin național, acțiunile ungurilor săceleni tindeau, prin scopul lor, la slăbirea puterii politice și economice a magistratului brașovean.

Începînd cu luna iunie 1848, cadrul mișcărilor revoluționare împotriva orașului Brașov se extinde și în alte sate, îmbrăcînd aspecte diferite. Locuitorii din comunele Apața, Crizbav, Satu-Nou și Vlădeni, comune cu populație mixtă, română și maghiară, au refuzat să participe la alegerea de deputați pentru parlamentul din Pesta, afirmînd că se tem că candidații sași vor să-i

¹² Nicolae Popea, *Memorialul arhiepiscopului și mitropolitului Andrei baron de Șaguna*, tom I, Sibiu, 1889, p. 155.

¹³ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 2093, 2228, 2251, 2795, 4494, 5094/1848.

readucă în vechea stare de iobăgie și, ca atare, vor fi împiedicați să revendice dreptul de a ocupa terenurile alodiale ¹⁴. În Săcele, candidații sași, senatorul Carol Mysz și avocatul Elias Roth, n-au obținut decît 11 voturi, deoarece românii săceleni le-au acordat candidaților români, Ion Bran și Ion Aldulea, iar ungurii n-au participat la vot decît în mică măsură ¹⁵. Românii brăneni au protestat, printr-un memoriu trimis magistratului, pentru că au fost înălțurați, în mare măsură, de la dreptul de vot direct, sub motiv că numai 9 contribuabili dintre ei ating plafonul de impozit de 8 florini argint peste darea capitis, stabilit de noua lege electorală, votată de dieta ardeleană ¹⁶. Arătînd că comisarii magistratului au stabilit în mod nedrept contribuția brănenilor, aceștia spun următoarele: „Unde ne ieste averea de folos și în trebile politice ne arată lumea de săraci, unde ne este spre pagubă, de bogați” ¹⁷. În ziua de 23 iunie 1848, brănenii au refuzat, în semn de protest, să se ducă la adunarea convocată de senatorul Friedrich Fabricius pentru desemnarea celor doi candidați stabiliți de magistrat că au drept de vot indirect, afirmînd că e neîntemeiat că s-au considerat cele zece sate brănene ca o singură unitate administrativă și ca atare li s-au atribuit numai doi delegați cu drept de vot indirect. În realitate, afirmă ei, „fiește care plasă (sat — *n.n.*) din Bran, avînd dirigători spirituali și civili deosebiți, biserică și titlature deosebite figurează comunități stătătoare cel puțin din 200—300 de fumuri” ¹⁸. Și, ca atare, conform legii electorale, fiecare sat avea drept la 1—2 delegați. Cu astfel de metode abuzive au fost înălțurați de la vot și preoții și dascălii brăneni ¹⁹.

George Barițiu mai sublinia că românii brașoveni nu s-au dus la vot din cauza înșelăciunilor făcute la stabilirea categoriilor de alegători ²⁰. Chiar baronul Sigismund Perény accentua că această lege a făcut ca „poporul față de nobilime” să rămînă „în prea mare disproporție nereprezentat” ²¹. Protestul țărănimii române și maghiare împotriva modului abuziv de aplicare a legii electorale constituie tot o formă de luptă împotriva orașului Brașov.

Măsurile agrare, stabilite de dieta ardeleană, au provocat noi nemulțumiri în sinul țărănimii dependente. Conform articolului de lege IV, țărănimia supusă din Țara Birsei se eliberează, într-adevăr, de dijme, de diferite „plăți iobăgești”, de taxa de răscumpărare a robotei, iar colonii care foloseau pămînt urbarial devin proprietari asupra acestui pămînt ²². Deși aceste măsuri, într-adevăr, pozitive, au adus o rază de lumină în viața țărănimii supuse, ele sînt totuși limitate, incomplete, eliberînd doar parțial țărănimia exploatată din

¹⁴ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 2805/1848.

¹⁵ Ibidem, doc. nr. 2805, 2664/1848.

¹⁶ „Gazeta de Transilvania”, XI (1848), nr. 47 (10 iunie, st. v.), p. 193; Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 2816/1848.

¹⁷ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 2816/1848.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ „Gazeta de Transilvania”, XI (1848), nr. 50 (21 iunie, st. v.), p. 205, nr. 58 (15 iulie, st. v.), p. 237.

²¹ Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 255.

²² Traducerea liberă a legii în „Gazeta de Transilvania”, XI (1848), nr. 45 (3 iunie, st. v.), p. 181; textul integral în „Siebenbürger Wochenblatt”, nr. 48 din 15 iunie 1848, p. 283—284.

lanțurile asupririi sociale. Nevoia de pământ a țăranimii a rămas tot nesatisfăcută. Atît articolul de lege IV cît și cele două comunicate date de groful I. Teleki, guvernatorul Transilvaniei, în 7 și 17 iunie 1848, prin care explica de pe poziția nobilimii modul cum trebuie să se înțeleagă și să se aplice legea agrară, stabileau că terenurile alodiale și „regalele” rămîn în stăpînirea domnului de pământ, adică, în cazul nostru, a orașului Brașov, ca proprietate sfîntă și nevătămată. Conform acestei legi, colonii devin proprietari numai asupra pămîntului urbarial, iar dacă vor să folosească un teren al orașului, atunci trebuiau să plătească dijme, taxe etc., ca mai înainte ²³. Celelalte categorii de țărani dependenți, adică jelerii, străinii, țiganii, nu puteau deveni proprietari de pământ, deoarece aceștia nu aveau în folosință pământ urbarial ²⁴, iar la cel al orașului, în virtutea legii, nu puteau ajunge. Condiția lor socială îi obligă astfel, inevitabil, să ia în folosință pămînturi de la orașul Brașov, trebuind să plătească, în acest caz, conform legii, dijmă, taxe etc. magistratului, conform învoielilor cu acesta ²⁵. În felul acesta doar 8 203 capi de familie de coloni din Țara Bîrsei puteau deveni proprietari de pământ, iar celelalte categorii de țărani supuși, aproximativ 3 000 de capi de familie ²⁶, rămîn în vechea stare de dependență față de orașul Brașov. De aceea revolta țăranimii supuse a fost generală în anii 1848—1849. Nemulțumirea a sporit și prin faptul că dieta ardeleană n-a luat în discuție nici punctul 11 al hotărîrii de la Blaj și nici petiția românilor de pe Pămîntul Crăiesc, prin care se cerea să se cerceteze, cît mai repede, situația pămînturilor de pe „fundus regius”, deci și din Țara Bîrsei, luate de comunitățile săsești de la cele românești ²⁷. În acest fel, evident că cuvintele grofului I. Teleki, care, de pe o parte, amenința țăranimea cu pedepse aspre, dacă va cuprinde în mod silnic pămînturile domeniale, iar pe de altă parte afirma că „domnii de pământ din Ardeal” au adus această lege din „simțire curat patriotică” și „frățească dragoste” față de „foștii săi iobagi” ²⁸, n-au găsit nici un ecou în sufletul țăranimii dependente. Însuși magistratul brașovean a fost silit să recunoască, curînd după publicarea legii agrare, că foștii țărani dependenți n-au fost mulțumiți de această lege, deoarece sperau că „toate terenurile alodiale, cîrciumile, muniții și alte asemenea vor fi ale lor” ²⁹.

Din aceste motive foștii țărani supuși, români și maghiari, s-au răscolat împotriva orașului Brașov, atacînd sub diferite forme, atît dreptul de proprietate și folosință al acestuia asupra terenurilor alodiale, cît și privilegiile sale cu caracter de monopol. Țăranii împiedică pe arendași să cosească iarba și să

²³ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 2618, 2928/1848; „Gazeta de Transilvania”, XI (1848), nr. 45, loc. cit.; „Siebenbürger Wochenblatt”, nr. 48, loc. cit.

²⁴ Fl. Salvan, *op. cit.*, p. 196

²⁵ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 2618, 2928/1848.

²⁶ Florin Salvan, *op. cit.*, p. 194.

²⁷ Victor Chereșteșiu, *op. cit.*, p. 463—464; Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anul 1848—1849*, vol. II, Cluj, 1944, p. 484—486.

²⁸ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 2618, 2928/1848.

²⁹ Ibidem, doc. nr. 2753/1848.

adune finul de pe livezile domeniale, pun mîna cu violență pe terenurile orașului, dispunînd de ele, taie pădurile domeniale, intră în folosința drepturilor regaliene. Corespondența dintre magistrat cu inspectorii și arendașii domeniali în vara anului 1848 arată că astfel de mișcări au loc în toate satele domeniale, ca o expresie spontană a nemulțumirii provocate de prevederile legii agrare.

Fostul iobag Partin Mihai din Satulung a interzis ajutorului de arendaș domenal să cosească iarba de pe livezile curiale, considerîndu-le proprietatea țăranilor ³⁰. Arendașul aceleiași posesiuni, Georg von Closius, se plîngea magistratului, în 26 iunie, că mai mulți locuitori din Satulung au împiedicat pe măcelarul Iani Samu să meargă cu oile de tăiere la pășune pe livezile orașului, spunîndu-i că Brașovul a încetat să le mai poruncească ³¹. Țăranii din Turcheș au distrus curia domenală ³². Mai mulți locuitori din Apața au interzis arendașului Johann Jekeli să cosească iarba din livezile alodiale ³³; și aici a fost distrusă curia orașului ³⁴. În Zărnești numeroși țărani s-au dus cu oile la pășune în livezile orașului, administrate de arendașul Martin Dück ³⁵. Arendașul a fost împiedicat să folosească pășunile, după recoltă, de pe ogoarele domeniale ³⁶. În ziua de 13 iunie 1848 arendașul posesiunilor brănene, Enache Steriu, s-a plîns magistratului că mai mulți foști iobagi brăneni au venit la el, înarmați cu coase, împiedicîndu-l să cosească iarba de pe livezile arendate, amenințîndu-l cu moartea ³⁷. Inspectorul și senatorul Maximilian von Dillmont raporta magistratului, în 16 august 1848, că țăranii din Satu-Nou au împiedicat pe slugile văduvei arendașului Scholmachi să transporte finul de pe livezile domeniale la curie, în comuna vecină Crizbav, susținînd că aceste livezi „au încetat să mai fie proprietăți domeniale, ele aparținînd de acum înainte satului” ³⁸. Țăranii din comuna Crizbav au amenințat cu moartea pe arendașă, spunînd că nu-i vor permite să strîngă finul de pe livezile alodiale. Senatorul M. v. Dillmont propunea magistratului să ia măsuri de potolire a unor astfel de acțiuni revoluționare, deoarece foștii țărani supuși, „scutiți de sarcinile urbariale, vor ocupa cu violență azi livezile, miine ogoarele și poimîine toate celelalte proprietăți alodiale” ³⁹.

Paralel cu ocuparea terenurilor alodiale, foștii țărani dependenți au intrat și în folosința drepturilor regaliene, ce constituiau tot atîtea îngrădiri prin care patriciatul brașovean își mărea veniturile prin exploatarea populației supuse. Același Partin Mihai din Satulung, amintit mai sus, umbla noaptea prin sat, spunînd oamenilor că dreptul de circiumărit aparține fie-

³⁰ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 2753/1848.

³¹ Ibidem, doc. nr. 2774/1848.

³² Ibidem, Colecția contracte de arendă și închirieri, ani extremi: 1651 – 1907, inventar, redactat de E. Limona, p. I (in ms.).

³³ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 2753/1848.

³⁴ Ibidem, Contracte de arendă și închirieri..., loc. cit.

³⁵ Ibidem, Act. mag., doc. nr. 2607, 4004/1848.

³⁶ Ibidem, doc. nr. 829/1849.

³⁷ Ibidem, doc. nr. 3037/1848.

³⁸ Ibidem, doc. nr. 3442/1848.

³⁹ Ibidem.

cărui locuitor din sat ⁴⁰. În același sat, câțiva locuitori au jefuit casa măcelarului, interzicându-i să mai plătească taxa de subarendare ⁴¹. Breasla postăvarilor din Brașov s-a plîns magistratului că a fost împiedicată de țărani din Baciș să construiască acolo o piuă, țărani revendicînd acest drept pentru ei ⁴². În Vlădeni țărani au închis morile, somînd pe arendaș să părăsească satul în termen de 15 zile ⁴³. Locuitorii din Satu-Nou și Crizbav, avînd în frunte pe jurații satului, au vătămat dreptul de cîrciumărit și de măcelărit al arendașei ⁴⁴. În Apața țărani au alungat pe cîrciumar, ocupînd ei cîrciuma. Totodată apătenii au luat de la arendași dreptul de pescuit și măcelărit ⁴⁵.

Țărani supuși au tăiat lemne din pădurile domeniiale oprite. În vara anului 1848 săvîrșindu-se multe delictе silvice, inspectorul silvic E. Neustädter propunea magistratului, la începutul lunii septembrie, înființarea unui tribunal special, care să se ocupe numai cu aceste delictе ⁴⁶.

Magistratul orașului a zugrăvit în felul următor această stare de spirit existentă în satele domeniiale în vara anului 1848: „În ultimul timp, aproape în toate satele aparținătoare domeniului Bran și mai ales în Săcele, o parte din locuitorii acestor sate s-au răsculat împotriva domnului de pămînt și a ordinelor existente, îndemnați de cîțiva ațîțători spre idei greșite despre desființarea sarcinilor urbariale și a obligațiilor iobăgești, și anume că proprietatea alodială ca livezi, ogoare, munți, mori, cîrciumi, păduri, rămase în proprietatea orașului, pe baza legii, ar trebui să se cedeze comunelor. O parte a poporului, amăgit de astfel de păreri rătăcite, false, a avut o purtare amenințătoare, începînd să pună piedici în calea folosirii proprietății alodiale de către orașul Brașov, ba chiar să o ocupe cu violență” ⁴⁷.

Țărani maghiari de confesiune evanghelică din cele zece sate cu populația mixtă, română și maghiară, din cele șapte sate săcelene și din Apața, Crizbav și Satu-Nou au refuzat să achite dijma cerută de preoții lor, așa cum prevedea legea VI, drept salariu preoțesc ⁴⁸, sub motiv că dijmele sînt desființate. În fond, prin această lege se permitea încasarea dijmei sub un alt nume, într-o formă ascunsă. Deși magistratul a făcut presiuni asupra țăranilor ca să achite astfel de dijme preoților respectivi, cu toate acestea ei refuză să se supună ordinelor date de magistrat. „Domnul notar a comunicat un ordin fals — spunea fostul iobag din Apața, Bölöni Imre, țăranilor ce ascultau în fața bisericii ordinul magistratului, citit de notar — deoarece

⁴⁰ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 2753/1848.

⁴¹ Ibidem, doc. nr. 2774/1848.

⁴² Ibidem, Industria textilă din Brașov și Țara Birsei, catalog de documente, vol. II/III, p. 451—452 (în ms.).

⁴³ Ibidem, Act. mag., doc. nr. 2753/1848.

⁴⁴ Ibidem, doc. nr. 3430/1848.

⁴⁵ Ibidem, doc. nr. 4381/1848, 1020/1849.

⁴⁶ Ibidem, doc. nr. 1478, 3717/1848.

⁴⁷ Ibidem, doc. nr. 3082/1848.

⁴⁸ Ibidem, doc. nr. 2778, 3114/1848; „Gazeta de Transilvania”, XI (1848), nr. 47 (10 iunie, st. v.), p. 192; „Siebenbürger Wochenblatt”, nr. 50 din 22 iunie 1848, p. 299—300.

magistratul și sașii nu ne mai poruncesc“⁴⁹. Magistratul a hotărît ca preoții să dea în judecată comunele respective.

Aceste forme de luptă împotriva Brașovului sînt, evident, acte de răzvrătire spontană, locală, lipsite de un scop comun și de o conducere centrală, unică, organizată⁵⁰. Dar numeroasele cazuri de împiedicare a arendașilor în folosirea terenurilor domeniiale, uzurparea dreptului de circiumărit, vinat, pescuit, măcelărit oglindesc nemulțumirea foștilor țărani supuși față de măsurile agrare, limitate, luate de autoritățile ardeleni în anul 1848.

Ca să potolească țărănimea răzvrătită, „care nu mai asculta de ordinele politice și juridice“⁵¹ ale magistratului, acesta a cerut, încă în iulie 1848, dreptul de a introduce în Țara Birsei, așa cum s-a procedat și în comitatele vecine, legea marțială, ceea ce s-a și aprobat⁵². La adăpostul acestei legi, magistratul a arestat pe mai mulți „instigatori“, mai ales din Săcele, unde mișcările împotriva magistratului au fost mai vii și mai repetate, și anume pe notarul Miklos Mihail din Cernatu, pe dascălul Miklos Gheorghe din Zizin, pe țărani Csabai Ștefan din Tărlungeni, Bölöni Imre din Apața și alții. Unii au fost condamnați, iar alții, din lipsă de dovezi, eliberați, la insistențele populației⁵³.

Dar cu toate acestea țărănimea română și maghiară din fostele posesiuni domeniiale nu încetează lupta împotriva Brașovului.

În toamna anului 1848, ungurii săceleni reiau lupta pentru despărțirea de Brașov, sprijinindu-se de data aceasta pe mișcarea secuiască, care se alătură în mod public, la adunarea secuiască de la Lutița, guvernului revoluționar maghiar. Cele șapte sate, împreună cu Apața, Crizbav și Satu-Nou, au trimis o delegație la această adunare, formată din 29 de persoane, cerînd unirea Săcelelor cu comitatul Trei Scaune, angajîndu-se totodată să lupte alături de revoluția maghiară. Această adunare a hotărît incorporarea celor șapte sate la comitatul Trei Scaune. Delegații întorși de la Lutița au răspîndit în popor această hotărîre și au început să se înarmeze⁵⁴. „De la adunarea secuiască de la Agyakfalva (Lutița — *n.n.*) încoace — scria „Gazeta“ —, pe toată ora (ungurii săceleni — *n.n.*) amenință cu venirea secuilor care să-i armeze și împreună cu ei să calce pe națiile care au rămas credincioase împăratului Ferdinand I“⁵⁵. În același timp ungurii săceleni, considerîndu-se neatîrnați față de Brașov, au refuzat să mai facă prestații publice, așa cum cerea magistratul⁵⁶. Magistratul, considerînd măsura luată la Lutița drept un abuz, declară în public că n-o recunoaște. Îndată după aceasta cere ajutor militar de la comandamentul militar din Sibiu⁵⁷. Românii din Săcele, la rîndul lor,

⁴⁹ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 3327, 3457, 3458, 3693, 3872/1848.

⁵⁰ Cf. Victor Chereșteșiu, *Adunarea națională de la Blaj*, p. 247.

⁵¹ Arh. st. Brașov, Act. mag., dos. nr. 2903/1848.

⁵² Ibidem, doc. nr. 2753/1848; „Gazeta de Transilvania“, XI (1848), nr. 55 (5 iulie, st. v.), p. 255.

⁵³ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 2818, 2795, 2832, 2878, 3082/1848.

⁵⁴ Ibidem, doc. nr. 4413/1848, 217/1849; Orbán Balázs, *op. cit.*, p. 124, 127.

⁵⁵ „Gazeta de Transilvania“, XI (1848), nr. 87 (25 oct., st. v.), p. 350.

⁵⁶ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 4084/1848.

⁵⁷ Ibidem, doc. nr. 4413, 4381, 4494, 4470/1848.

încep să se înarmeze. Cei mai mulți călăreți din escadronul de cavalerie al viceprefectului legiunii Țării Birsei, C.I. Secăreanu, originar din Săcele, erau săceleni⁵⁸. În astfel de împrejurări raporturile dintre români și unguri în Săcele se înrăutățesc. Foștii iobagi români și maghiari, exploatați deopotrivă de patriciatul săsesc, ani de-a rîndul, stau acum față în față, cu armele în mînă, gata de a intra în vîrtejul războiului civil în care se cufundă Transilvania după Lutița. Ambele tabere luptînd pentru libertate, atît răzvrătirea românilor, cît și cea a ungarilor constituie acte progresiste⁵⁹.

Primele lupte în Țara Birsei, între „insurgenți” și „răsculați”, au loc tocmai pe teritoriul celor șapte sate. La sfîrșitul lunii octombrie 1848, ungurii săceleni au fost dezarmați de gărzile cetățenești din Brașov, unite cu armate împărătești venite din părțile Făgărașului⁶⁰. Cu acest prilej a fost distrusă și curia nobiliară de la Budila, sat lîngă Săcele⁶¹. Comitele Albert Horváth din Trei Scaune protestînd împotriva pătrunderii armatelor în Săcele, magistratul a răspuns că dezarmarea săcelenilor s-a făcut drept pedeapsă pentru că ungurii săceleni s-au răzvrătit împotriva Brașovului, urmărind să se despartă de administrația sa⁶². Dar îndată după dezarmare, ungurii din Săcele, din Apața, Crizbav și Satu-Nou au depus jurămint de credință față de magistrat⁶³. După aceasta magistratul a arestat pe participanții la adunarea de la Lutița și pe alți fruntași ai mișcărilor revoluționare din Săcele⁶⁴. Începînd cu ziua de 23 noiembrie 1848 pînă la sfîrșitul anului, Săcelele vor fi neconținut, cu mici întreruperi, teatrul unor sîngeroase lupte civile, cu pierderi însemnate pentru ambele tabere în luptă⁶⁵. Încheindu-se însă armistițiul de la Arpătac, sat nu departe de Brașov, între secui și armatele împărătești, în noaptea de 2—3 ianuarie 1849, încetează luptele din Săcele⁶⁶. Magistratul brașovean cerea baronului A. von Puchner ca, atunci cînd va ratifica actul receptiv, să aibă în vedere că Brașovul ține neapărat să-și păstreze jurisdicția asupra celor șapte sate⁶⁷. În cursul evenimentelor care vor urma, ungurii săceleni nu mai ridică problema unirii cu comitatul Trei Scaune.

⁵⁸ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 4497, 4427/1848; George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 311.

⁵⁹ Cf. Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, Edit. științ., Buc., 1965, p. 81.

⁶⁰ George Barițiu, *Părți alese...*, vol. II, p. 318—319; „Gazeta de Transilvania”, XI (1848), nr. 86 (oct., st. v.), p. 353, nr. 87 (oct., st. v.), p. 358.

⁶¹ Orbán Balázs, *A Szekelyföld leirasa hatodik kötet Parczasag* (Descrierea pămîntului secuiesc — Țara Birsei), vol. VI, Budapesta, 1873, p. 125.

⁶² Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 4493/1848.

⁶³ Ibidem, doc. nr. 4487, 4534, 4529, 4620, 4481, 4722/1848.

⁶⁴ Ibidem, Fond. Socotelile alodiale, pach. 254/1848, doc. nr. 244/1849.

⁶⁵ Vezi aceste lupte la George Barițiu, *op. cit.*, p. 334; „Gazeta de Transilvania”, XI (1848), nr. 95, p. 381, nr. 97, p. 397, nr. 99, p. 404, nr. 100, p. 407, nr. 101, p. 103, nr. 103, p. 419; A. A. Mureșianu, *op. cit.*, nr. 3, p. 211, 212; Carl Thiess, *Geschichtliche Bemerkungen in den Revolutionsjahren* (Însemnări istorice din anii revoluționari 1848—49), Kronstadt, 1851, p. 18, 20—24, 25—26.

⁶⁶ „Gazeta de Transilvania”, XI (1848), nr. 105 (dec. st. v.), p. 427; nr. 106 (dec. st. v.), p. 431; Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 339/1849.

⁶⁷ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 29/1849; C. Thiess, *op. cit.*, p. 31—32.

Țărănimea română și maghiară din satele ce constituiau posesiunea orașului continuă lupta împotriva privilegiilor Brașovului și în iarna și primăvara anului 1849, atât înainte de ocuparea Țării Bîrsei de armatele revoluționare maghiare, cât și după aceea, deoarece măsurile luate de autoritățile militare maghiare pentru pămîntul crăiesc ⁶⁸ nu aduc nici o schimbare, pe plan agrar, în folosul țărănimii, iar în fruntea orașului rămîn, cu mici excepții, tot vechii dregători ⁶⁹. Astfel, în comunele Purcăreni, Zizin, Tărlungeni și Zărnești, țăranii au tăiat pădurile domeniale, luînd lemne pentru nevoile lor ⁷⁰. Din plîngerile arendașilor către magistrat se vede că țăranii îi împiedică pe aceștia să folosească pămînturile alodiale. Astfel zărneștenii au arendat ei o livadă domenală ⁷¹; în Tărlungeni și Purcăreni țăranii au pretins de asemenea același lucru ⁷²; arendașul posesiunii Apața a fost oprit de a însămînța ogoarele alodiale, iar slugile sale bătute și alungate de la curie ⁷³. În Crizbav și Satu-Nou arendașa a fost împiedicată să folosească pămînturile alodiale ⁷⁴. Această comună a cerut de la comisarul Al. Doja, în mai 1849, ca toate pămînturile alodiale din raza comunei să treacă în proprietatea satului ⁷⁵, dar nu s-a aprobat ⁷⁶. În Vlădeni locuitorii vînd în continuare băuturi alcoolice ⁷⁷. Zărneștenii au luat de la arendași dreptul de vînat și pescuit ⁷⁸, iar în Tărlungeni populația pretinde dreptul de a arenda ea distileria de rachiu și dreptul de morărit ⁷⁹. În Satulung și Purcăreni cîrciumăritul e practicat tot de săteni ⁸⁰. În Apața arendașul a fost împiedicat cu totul de a beneficia de cîrciumărit, măcelărit, pescuit și morărit. În Crizbav și Satu-Nou țăranii au luat arendașei de asemenea dreptul de cîrciumărit, măcelărit, vînat și pescuit ⁸¹. Aceste acțiuni revoluționare au silit pe arendașul posesiunii Apața să ceară rezilierea contractului de arendă, iar arendașa posesiunilor Crizbav și Satu-Nou, din aceleași motive, a cerut reducerea taxei de arendă ⁸².

Paralel cu lupta din Săcele și cu frămîntările revoluționare din iarna și primăvara anului 1849, în satele brănene au loc, în acest timp, mișcări revoluționare, cu caracter național, nu mai puțin importante. Aici a avut loc o revoltă a populației împotriva castelanatului Branului.

În comparație cu celelalte sate dependente, cele zece sate brănene aveau o situație deosebită sub raportul obligațiilor iobăgești, din cauză că acestea

⁶⁸ Vezi Proclamațiile lui L. Csiány din 24, 26 martie și 4 aprilie 1848; Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 1081/1848, filele 5, 6, 7, 11.

⁶⁹ Carl Thiess, *op. cit.*, p. 73.

⁷⁰ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 100, 516, 889, 829/1849.

⁷¹ Ibidem, doc. nr. 828/1849.

⁷² Ibidem, doc. nr. 889/1849, 1121/1849.

⁷³ Ibidem, doc. nr. 1130, 1542/1849.

⁷⁴ Ibidem, doc. nr. 1097/1849.

⁷⁵ Ibidem, doc. nr. 1313/1849.

⁷⁶ Ibidem, doc. nr. 2772/1849.

⁷⁷ Ibidem, doc. nr. 127/1849.

⁷⁸ Ibidem, doc. nr. 828/1849.

⁷⁹ Ibidem, doc. nr. 889/1849.

⁸⁰ Ibidem, doc. nr. 697/1948.

⁸¹ Ibidem, doc. nr. 1020, 1097, 1130, 1471/1849.

⁸² Ibidem, doc. nr. 1542/1849, 1097/1849.

erau asupra de un organ exploatator în plus, castelanatul Branului. Pe lângă obligațiile feudale cunoscute în celelalte sate ⁸³, țărănimea brăneană avea sarcini iobăgești în plus, și față de castel, ca: munci, prestații, transporturi etc. ⁸⁴. Brănenii plăteau deci, pe de o parte, taxa de răscumpărare a robotei, iar pe de altă parte, făceau și anumite munci. La aceasta se adaugă un șir nesfârșit de abuzuri practicate de cei doi castelani, A. Bokros și A. Deák. Adunarea dării regești, a produselor pentru armată, construcții de interes obștesc, judecarea diferitelor pricini dintre oameni, eliberarea pașapoartelor etc. erau tot atâtea ocazii pentru cei doi satrapi de la castel de a lua contribuții în natură și în bani în plus, ani în șir, și de a da amenzi etc. ⁸⁵. Contradițiilor sociale li se adaugă și cele naționale. Deși românii alcătuiau marea majoritate a populației (în anul 1838, de exemplu, din 8 052 de locuitori, 7 895 (98,05%) erau români și numai 157 (1,95%) de alte naționalități ⁸⁶), totuși ei nu puteau ocupa nici un post la castel, la vamă, în administrația comunei etc., organele magistratuale opunându-se. Când brănenii au vrut să pună un notar român, pe Ion Pușcaș, subinspectorul de circumscripție, Fogaras, s-a opus, spunând că „românii nu pot ocupa posturi funcționărești” și a fost numit notar țesătorul sas I. Hönigberger ⁸⁷.

Mișcarea brănenilor se împletește cu activitatea revoluționară a prefecturii române a Țării Bîrsei, și mai ales cu cea a tribunatului Bran, cunoscut mai puțin. A. Tr. Laurian numind în fruntea acestei prefecturi pe Ion Bran ca prefect și pe C.I. Secăreanu ca viceprefect, cerîndu-le să împartă districtul în tribunate și vicetribunate, accentua: „Spuneți în gura mare la oameni că acum s-a început războiul și chiar spre apărarea și dobîndirea drepturilor românilor... să nu vă uitați ce fac sașii, garda română e neatîrnată. De aceea organizarea trebuie pusă îndată în lucru” ⁸⁸. Urmînd această chemare, în Bran s-a organizat un tribunat, avînd ca tribun pe Nicolae Popea, după cum mărturisea el însuși, în 1901, într-o scrisoare către George Moroianu: „Eu am fost în revoluție tribun al Branului” ⁸⁹. Iar „colonul Aron Moșoiu din divizia (satul — *n.n.*) Simonului” a fost „numit de comitetul român din Brașov vicetribun” ⁹⁰.

La începutul lunii noiembrie 1848, curînd deci după ce brănenii s-au înarmat, ei au somat, prin notarul I. Hönigberger, pe castelanul A. Bokros să părăsească imediat castelul, amenințîndu-l că, dacă refuză, va fi omorît. De teamă, acesta a fugit la Brașov, lăsînd în locul său pe vicecastelanul A. Deák ⁹¹. În ziua de 15 noiembrie 1848, dascălul Ioan Vartolomei și Nicolae

⁸³ Vezi Florin Salvan, *op. cit.*, p. 200—204.

⁸⁴ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 1367/1848, 2392/1850.

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ Ibidem, Recensămîntul populației..., tabelul II (în ms.).

⁸⁷ Ibidem, Act. mag., doc. nr. 2392/1850.

⁸⁸ Dr. Sterie Stinghe, *Documente privilegiate la trecutul românilor din Schei (1846—1866)*, vol. IV, Brașov, 1903, p. 31.

⁸⁹ George Moroianu, *Tribuni de origine din Săcele în revoluția din 1848*, în „Plaiuri săcelene”, I (1934), nr. 7—8, p. 4; A. A. Mureșianu, *op. cit.*, nr. 2, p. 140.

⁹⁰ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 375/1849; cf. și doc. nr. 2392/1850.

⁹¹ Ibidem, doc. nr. 4705, 4822/1848, 339, 581/1849.

Tătaru din Simon, membri ai tribunatului, l-au somat și pe vicecastelan să plece din Bran, amenințându-l că, dacă se opune, brănenii vor aprinde castelul. De frică, și acesta a fugit la Brașov ⁹². După alungarea celor doi castelani, brănenii au spart magazia de cereale, aflată în curtea castelului, luând o mare cantitate de bucate ⁹³, au alungat slugile de la castel, iar una din locuințele de la castel a fost ocupată de I.C. Muntean ⁹⁴. Tot la începutul lunii noiembrie brănenii au alungat și pe trabanții de la castel ⁹⁵ și au destituit din funcție pe notarul sas, I. Hönigberger, înlocuindu-l cu dascălul Ioan Vartolomei din Simon, iar ca vicenotar a fost pus Nicolae Tătaru ⁹⁶. Brănenii și-au ales și un jude român, în persoana vicetribunului Aron Moșoiu, iar ca asesori au fost desemnați căpitani și vicecăpitani ai gărzii naționale. Țăranii din satele Sohodol, Poarta, Predeal, Măgura și Peștera au îndepărtat pe vechii jurați, înlocuindu-i cu alții noi. Brănenii au refuzat să mai achite darea regească, să predea furaje pentru caii de poștărit ⁹⁷. Revoltați, brănenii pretinseseră de la vicecastelan și de la notarul I. Hönigberger registrele de încasare a contribuțiilor, tabelele de impozite și alte acte asemănătoare ⁹⁸.

Înlăturarea vechilor funcționari de la castelul Bran nu s-a făcut de indivizi izolați. Ea a fost hotărâtă de reprezentanții întregii obști brănene. Notarul I. Hönigberger afirma în raportul său către magistrat că hotărîrea de a alunga pe cei doi castelani a fost luată de „adunarea juraților, a preoților și a bătrînilor din Bran” ⁹⁹, ținută la 9 noiembrie 1848. Iar Ioan Vartolomei și Nicolae Tătaru, cînd au somat din nou pe A. Deák și I. Hönigberger să plece din Bran, spuneau că sînt trimiși de „comisia adunării tuturor diviziilor” ¹⁰⁰ (a satelor — *n.n.*), că vin deci „din încredințarea tuturor românilor” ¹⁰¹. Ei se considerau, prin urmare, mandatarii ai populației brănene.

Faptele semnalate mai sus arată, așa cum constata însuși magistratul, că brănenii s-au „rupt cu totul de acest magistrat”, eliberîndu-se de sub jurisdicția acestuia. Senatorul Fr. Fabricius spunea în raportul său către magistrat că a venit la el în Bran o delegație condusă de preotul din Sohodol, Ion Pușcaș, și „a spus că (brănenii — *n.n.*) vor să-și aleagă un castelan de naționalitatea lor” ¹⁰². Deși acest lucru nu s-a putut realiza din cauza precipitării evenimentelor revoluționare în Țara Birsei, totuși rămîne un simbol al năzuințelor politice pe care le nutreau brănenii. Mișcarea revoluționară a brănenilor împotriva vechii autorități din Bran se împletește, prin urmare, în mod organic, cu însăși activitatea tribunatului din Bran, ai cărui conducători se situează în fruntea

⁹² Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 581/1849.

⁹³ Ibidem, doc. nr. 4895, 4901/1848, 339/1849.

⁹⁴ Ibidem, doc. nr. 4822, 4937/1848.

⁹⁵ Ibidem, doc. nr. 4704, 4705, 4706, 4821/1848.

⁹⁶ Ibidem, doc. nr. 4704, 4705/1848.

⁹⁷ Ibidem, doc. nr. 4704, 4705/1848.

⁹⁸ Ibidem, doc. nr. 4823/1848.

⁹⁹ Ibidem, doc. nr. 4705/1848.

¹⁰⁰ Ibidem, doc. nr. 4823/1848.

¹⁰¹ Ibidem, doc. nr. 4821/1848.

¹⁰² Ibidem, doc. nr. 4704, 4901, 4703/1848.

luptei împotriva autorității locale. Brănenii nu s-au mulțumit doar să răstoarne vechea putere administrativ - judecătorească, ci au instaurat și o administrație nouă, românească, condusă tocmai de fruntașii tribunatului brănean. Vicetribunul Aron Moșoiu e numit judele Branului, secundat de căpitani și vicecăpitani. Căpitanul Ioan Vartolomei ajunge notar în Bran, iar vicecăpitanul Nicolae Tătaru, ajutor de notar.

Atît rapoartele senatorului Fr. Fabricius, cît și cele ale funcționarilor alungați din Bran, precum și rezoluțiile magistratului, califică pe brăneni „răzvărățiți“, „răsculați“, „anarhiști“, „rătăciți“¹⁰³ și alte epitete asemănătoare. Același senator, vorbind despre actele brănenilor, le considera că vin de la un „popor nomad“¹⁰⁴. Aceste expresii arată, de fapt, ura pe care o nutreau patricienii sași față de populația exploatată.

Îngrijorat că mișcarea brănenilor a luat un astfel de curs, magistratul a cerut înaltului comandament militar ajutor ca să înăbușe revolta brănenilor și să repună în posturi pe dregătorii răsturnați de popor. În același timp, comunicînd aceste lucruri și comandamentului militar din Brașov, îi cere să ocupe castelul cu armată ca să „prevină un atac din partea românilor“¹⁰⁵. În 29 noiembrie 1848, după ce a primit un ordin de la A.v. Puchner, în care se semnală că țărani români din unele comune ale districtului Făgăraș au atacat proprietățile alodiale, magistratul brașovean spunea maiorului C. Riebel, care i-a comunicat acest ordin, că asemenea cazuri se întîmplă și în satele brănene și de aceea insistă din nou să i se dea ajutor militar, să restabilească „ordinea legală“ în Bran¹⁰⁶. Insistențele acestea repetate pentru ajutor militar arată că magistratul considera situația din Bran foarte gravă.

Urmărind să înăbușe mișcarea brănenilor, magistratul voia însă ca „populația românească de pe pămîntul săsesc să se mențină în acea situație pe care o cere constituția săsească“¹⁰⁷. Aceste cuvinte trădeză o poziție retrogradă a patriciatului brașovean, care voia să mențină populația românească în sclavia vechilor rînduieli feudale.

Armatele austriece fiind angajate în luptele cu forțele militare maghiare și secuiești pe diferite fronturi, comandamentul militar austriac n-a trimis trupe militare speciale în Bran, așa cum cerea magistratul. Comandantul militar de graniță a pus doar o pază militară la castel, la locuința castelanului, și a fost arestat C. Muntean, care ocupase o locuință la castel¹⁰⁸.

Deși castelanul A. Bokros intenționa să se reîntoarcă la Bran după încheierea armistițiului de la Arpătac, totuși a rămas la Brașov, deoarece magistratul nu i-a satisfăcut cererea de a i se restitui cheltuielile suportate cu întreținerea pazei militare și a celor cinci trabanți reveniți la castel. A plecat însă vicecastelanul A. Deák în 21 ianuarie 1849¹⁰⁹. Cele cîteva zile cît a stat

¹⁰³ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 339, 581/1849.

¹⁰⁴ Ibidem, doc. nr. 4704/1848.

¹⁰⁵ Ibidem, doc. nr. 4821/1848.

¹⁰⁶ Ibidem, doc. nr. 4901/1848.

¹⁰⁷ Ibidem, doc. nr. 4704/1848.

¹⁰⁸ Ibidem, doc. nr. 4937/1848, 339, 581/1849.

¹⁰⁹ Ibidem, doc. nr. 485/1849, 4703, 4901, 4708, 4821/1848, 581, 583, 339/1849.

generalul Schurter cu armata refugiată în 22 ianuarie 1849 din Braşov la Bran, de frica secuilor, brănenii n-au mai întreprins nimic împotriva acestuia. Dar îndată ce generalul Schurter s-a retras la Braşov, auzind că generalul Bem a fost bătut la Sibiu, brănenii au reînceput atacul împotriva lui A. Deák, soa mîndu-l, printr-un trabant, să-şi ia „catrafusele la Braşov”¹¹⁰. În aceeaşi zi, adică în 27 ianuarie 1849, brănenii au tras un foc de armă împotriva lui A. Deák din lunca domenală. Iar a doua zi tribunatul Branului, sub semnătura lui Aron Moşoiu, Ion Chiujde, Coman Enescu, Nicolae Tătaruşi Ioan Vartolomei, i-a trimis o scrisoare în care-l ameninţa că „să se abţină de la orice amestec în serviciu, deoarece brănenii şi-au pus slujbaşii lor, şi Deák, în cazul unui amestec, va primi ceva ce nu va putea împărţi cu nimeni”¹¹¹.

Ameninţat cu un atac prin surprindere şi cu moartea, A. Deák a scăpat cu fuga la Braşov, datorită ajutorului primit de la comandantul de grăniceri din Bran. Crezînd că brănenii s-au liniştit, în 29 ianuarie 1849 a plecat la Bran şi A. Bokros, dar s-a întors de pe drum, cînd a aflat ce i s-a întîmplat vicecastelanului. Într-un raport trimis magistratului în 22 februarie 1849, castelanul A. Bokros, referindu-se la aceste evenimente, încerca să explice duşmănia mare a populaţiei din Bran faţă de el prin considerente de ordin şovin, prin prisma „urii mari pe care o au românii faţă de unguri”¹¹². „Un sas sau german — afirma castelanul — este tot aşa de rău privit de brăneni şi tot atît de puţin iubit ca şi un ungur, deoarece anarhiştii din Bran nu iau în considerare celelalte naţiuni şi nu acceptă administrator sau reprezentant al autorităţii superioare decît pe slujbaşii puşi de ei, făcînd parte din naţiunea română”¹¹³. Afirmatia aceasta cu caracter diversionist nu are nici un temei, pentru că brănenii îl urau pe castelan nu pentru că era maghiar, ci pentru că i-a asuprit tiranic un număr mare de ani, lucru afirmat de brăneni în repetate rînduri.

În cursul lunii februarie, după intrarea armatei ruseşti în Țara Bîrsei, prin pasul Bran şi Predeal, serviciul de contumacie din Bran, nemulţumit de judele Aron Moşoiu, pe care-l considera „un om incult, recrutat din clasa cea mai de jos, necunoscător al slujbei”¹¹⁴, şi comandamentul militar al oraşului şi pasului Bran insistau pe lingă magistrat să completeze cele două posturi, pentru că aveau nevoie, afirmau ei, de un om competent în lucrările legate de mişcarea trupelor prin Bran¹¹⁵. Cei doi castelani, deşi doreau arzător să se întoarcă la posturile lor, totuşi n-au îndrăznit să facă aceasta de teama populaţiei¹¹⁶. Populaţia din Bran, aflînd că se pune problema reîntoarcerii castelanilor, protestează din nou, în scris, împotriva acestora, cerînd să li se „pună

¹¹⁰ G. Bariţiu, *Părşi alese...*, vol. II, p. 453, 542–543; Arh. st. Braşov, Act. mag., doc. nr. 581.

¹¹¹ Arh. st. Braşov, Act. mag., doc. nr. 581/1849.

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Ibidem, doc. nr. 581/1849.

¹¹⁴ Ibidem, doc. nr. 375/1849.

¹¹⁵ Ibidem, doc. nr. 468, 450/1849.

¹¹⁶ Ibidem, doc. nr. 537, 538/1849.

un castelan român“, deoarece „printre ei nu locuiește nici un ungur și nici un sas“¹¹⁷.

Dar, o dată cu intrarea armatelor revoluționare maghiare în Țara Bîrsei și în Brașov, la 20 martie 1849, cei doi castelani își reiau funcțiile în Bran, rămînînd la posturi pînă la sfîrșitul anului 1849, cînd au fost înlăturați de comandantul militar și civil al districtului Sibiu în urma unor temeinice plîngerii făcute de brăneni împotriva acestora¹¹⁸.

„Răscoala“ brănenilor împotriva castelanului și a celorlalți funcționari din Bran e o dovadă eclatantă că populația românească din aceste sate, trezită la viață națională, ținea cu tot dinadinsul să se afirme în viața politică a districtului Brașov, în virtutea străvechimii sale pe aceste meleaguri și a caracterului ei majoritar.

Cele arătate, pe scurt, mai sus ne duc totuși la cîteva concluzii.

În toate satele dependente de orașul Brașov a domnit, în anul revoluționar 1848—1849, o permanentă stare de agitație și de frămîntări revoluționare, național-sociale, îndreptate împotriva magistratului brașovean, condus de patriciatul săsesc.

Țărănimea supusă, română și maghiară, nemulțumită de măsurile luate de autoritățile ardelenene pe plan agrar, a refuzat să se supună ordinelor magistratului brașovean, pe care țărani refuză să-l mai considere ca autoritate stăpînitoare.

Țărănimea exploatată a folosit o gamă variată de forme de luptă împotriva orașului Brașov: ocuparea violentă a terenurilor alodiale, uzurparea drepturilor regaliene, atacarea curiilor domeniale, împiedicarea arendașilor domeniali să-și exercite prevederile contractuale, refuzul de a presta diferite servicii obștești, proteste împotriva abuzurilor comise cu ocazia aplicării legii electorale; ungurii săceleni au dus o luptă perseverentă pentru a se despărți de administrația Brașovului și a se uni cu comitatul Trei Scaune, fapt care a dus la luptele interne din Săcele, dintre români și unguri, în octombrie-decembrie 1848; cele zece sate brănene, cu populație majoritară românească, au alungat pe cei doi castelani, pe notarii din Bran, instituind, pentru patru luni, o administrație românească.

La actele revoluționare cu caracter social, urmărind sfîrșirea privilegiilor feudale ale orașului Brașov, au participat împreună, în satele cu populație mixtă — Săcele, Apața, Crizbav și Satu-Nou —, atît țărani români, cît și maghiari. În cadrul mișcărilor cu caracter național, în schimb, țărani români și maghiari nu au fost uniți. Țărani unguri s-au alăturat secuilor, iar românii s-au încadrat în mișcarea națională românească, luptînd, pînă la urmă, în gărzile naționale ale Prefecturii române a Țării Bîrsei, urmînd destinul ei.

¹¹⁷ Arh. st. Brașov, Act. mag., doc. nr. 735/1849.

¹¹⁸ Ibidem, doc. nr. 3308/1849, 2392/1850; 3818/1849. Pe lîngă actele originale în limba germană folosite în prezentarea mișcărilor brănene, am consultat și unele dintre aceste acte traduse în limba română, puse la dispoziția noastră de Castelul Bran, pentru care mulțumim, și pe această cale, conducerii muzeului. Aceste acte sînt: doc. nr. 4704, 4705, 4821, 4822, 4823, 4895, 4901, 4937/1848, 339, 543, 581/1849.